

Peternák Miklós

PAUER ÉS A FILM

„HA AZT AKAROD ÁLLÍTANI HOGY A
FILM A
VALÓSÁGBÓL FILMI VALÓSÁGOT
SZÜL: MEGŐRÜLŐK!”
(TÜNTETŐTÁBLA-ERDŐ, 1978)

„Állapotlétvány” – ez a szó Pauer *Színház a képzőművészetben – színházat a szobrászatban* kezdetű, 1980 elejére datált tárgyversében szerepel (Szjsz185). Talán a legmegfelelőbb megnevezése lehetett volna Pauer Gyula concept-filmjeinek, ha elkészülnek. Mintha az 1976-os hatvani *Expozíció. Fotó/művészet* című kiállítás katalógusába a fotográfiáról írt két mondat programját a filmezés vonatkozásában is megvalósította volna Pauer szándéktalanul, monthatnánk, mintegy pszeudo: így a saját filmes-oeuvre más médiumok (és mások filmjei) mögé rejtve, új filmek készítése nélkül bontakozik ki: „A fényképező ellaposítja, mozdulat-

lanná és hangtalaná egyszerűsíti, majd leicsinyíti a körülöttünk levő bonyolult valóságot, naturalitásra törekszik, de mindezt »azzal« teszi, ami már elmúlt. Program: olyan fotó-témák, melyekhez szükségtelen a fényképezés vagy új képek készítése.”

A film Pauer Gyulát pályája kezdete óta foglalkoztatja. Életrajzában olvashatjuk, hogy 1962/63 és 1966 között a filmgyárban kivitelezőként dolgozik. Ezt követően, az 1970-es évek elejétől jelentkezik önálló forgatókönyvekkel, amelyek megvalósítására ugyan nem kerül sor, de ebben a formában a fentiek alapján (s nem csupán mint a kor művészeti trendjébe illő kon-

ceptuális művészeti munkák) értelmezhetőek. Ilyen például az 1971-es *Pszeudo tükör* (Szjsz123), az 1972-es *Strandidill* (Szjsz128) – ahol a terv szerint egy csapat ember és egy úszómedence helyet cserél –, vagy az ugyancsak 1972-es *Adáshiba* (Szjsz143), és az 1976-os *Filmkoncert* (Szjsz165) is. Ezen kívül számos filmötlete jegyzetfüzetekben maradt fenn.

Az ugyancsak 1972-es dátumú, a Balázs Béla Stúdióban Gulyás Jánossal közösen jegyzett *Monokróm* olyan filmnek volt elképzelve (Szjsz135), melyet egyszeri vetítés alkalmával ugyanazon néző nem tudott volna végignézni, mivel a közönségnek kiosztott színszűrők alkal-

mázása az egymásra kopírozott jelenetrétegek-
ből más és más látványsort tett volna látható-
vá, ugyanazon celluloidon. Bár tény, hogy álta-
lában – bármely előadásban – egy moziteremnyi
közönség nem „ugyanazt” a filmet látja, ennél
a munkánál a terv szerint a preparált filmszalag
maga tartalmazott egyszerre „több” filmet.

Az 1970-es évek végétől mind többször jelenik
meg Pauer neve a különböző filmprodukciónak
stábjait, leggyakrabban látvány-(díszlet)ter-
vezőként és/vagy színészként. Bár első filmbe-
ni megjelenése, a róla készült portréfilm – Gu-
lyás János munkája (1970) – közvetlenül
Pseudo-munkásságához kapcsolódik, nem a
későbbi pseudo(szerep)munkák, hanem a
Pseudo dokumentuma, mégsem jelenthető ki,
hogy egyéb filmbéli (meg)jelenései az elsőtől
lényegükben különböznek. Az 1981-es *Meta-
morphózis* adhatja meg a kulcsot azok számára,
akik egy ilyen összehasonlító elemzésre majd
vállalkozni fognak.

re nem méltott pozíció jelentőségének felmé-
réséhez nélkülözhetetlen adalékként szolgál-
hat? Hány epizód egy sors?

Visszatérve a korábban mondottakhoz. Pauer
tehát a filmmédia alapos körüljárása révén
közelíti meg a film jelenségét, mint az élet saj-
nátatos módon letagadhatatlanná vált mellék-
körülményét. Ahogy az ő (és sokunk) életét át-
meg átjárja a film (illetve mi hol meg-, hol át-
járjuk/járunk a filmen), úgy válnak ezek a kon-
textuális megjelenések összefüggésükből kira-
gadhatóvá, s kerülnek át szinte észrevétlenül
egy másfajta kulturális vérkeringésbe – ha a
ma már kevésbé divatos szín ellenére is lehet
ezt még így mondani.

Filmkamerák ritkán néznek meg filmeket, mint
tehetik ezt Pauer Gyula filmterveiben, vagy
pseudoelőadásán, még ritkábban próbálják a
vászonról a nézőket filmre venni. Kísérlet tenni
egy olyan filmkamera lefilmezésére, mely éppen
azt a közönséget filmezi, amelyik azt, mint filmet,

Általánosságban azt mondhatjuk, hogy Pauer a
film médiumát minden oldalról jól körüljárta.
S ha belegondolunk, épp ez, a körüljárás, a
minden oldalról való alapos megtekintése va-
laminek, bármi legyen is, ami formát ölt – ez az
attitűd a szobrászé. Hiszen mi más, ha nem
szobor, ami a művészetben minden oldalról kö-
rüljárható?

De álljunk meg itt egy pillanatra. Tegyük félre a
papírost, s gondoljunk meg – visszaidézve a *szí-
nést a szobrászatban* címtöredéket – mi a kö-
zös a színész és a szobrász státusában: megfor-
málni egy szerepet/egy szobrot – a magyar
nyelv megengedi mindkét összetételt. A mo-
dell, a modellezés nemkülönben lényeges
elem. Vagyis lábjegyzetként, főszövegben, ma-
gunk elé vetítve Pauer filmszerep képeit, fel kell
tenni a kérdést: Lehetséges, hogy Pauer Gyula
a filmszínészet egy sajátos alakját, az epizodis-
ta figuráját alapvetően megújította? Hogy inno-
vatív hozzájárulása ezen kellőképpen figyelem-

majd nézni fogja – ez lehetne a meditációs mo-
dellje a film és körüljárhatóság kérdésének.

De nem mond-e ellent a fenti állítás (mely sze-
rint Pauer a filmmel kapcsolatosan – épp a kö-
rüljárás révén – egy alapvetően szobrászi atti-
tűdöt valósít meg) mindannak, amit a filmről tu-
dunk? Bizony, hogy ellentmond, de ettől még
nem dől össze a világ. Ha valami, hát épp a film
az, ami nem körüljárható – se térben, se idő-
ben, legföljebb a dobozában. Általában épp egy
sima, üres, sík felület az, ami megjelenéséhez,
működéséhez szükséges: határt szabva a vetí-
tőgépből sugárzó fénykúp terjedésének s alkal-
mat teremtve az általában „nézőknek” nevezett
jelenlétőknek arra, hogy e határfelületet szem-
revételezzék. Lehetséges, hogy ezért, e korlát
miatt lépett Pauer a film terébe, a vetítés előtti
időbe, mikor még nem áll össze a látvány. Az ő
valódi pozíciója annak kialakítása, amit a maj-
dani szemtanúk a moziban látni fognak.

Ha találmokra kiragadunk néhány címet azon

művek sorából, melynek létrejöttéhez látvány-
tervezőként hozzájárult (körülbelül harminc
címről van szó, vagyis most itt valóban ki kell
ragadni), így Jeles András *Álombrigádját*, Tarr
Béla *Őszi Almanachját*, Gothár Péter *Idő van* cí-
mű filmjét, Bereményi Gézától a *Tanítványokat*
vagy az *Eldorádot*, Fehér György *Szürkülétét*,
Gödrös Frigyesztől a *Glamour* vagy ugyancsak
Tarrtól a *Sátántangót*, akkor már lassan filmtör-
ténetet írunk, itt pedig elsősorban Pauerről
lenne szó. Ragadjuk tehát inkább ki az *Eldorá-
dó* néhány snittjét (fahrtját és svenkjét), amikor
is egy görögdiinnnyekkel körbevett zöldésesbó-
dé szétesése pereg le empatikus szemünk
előtt, majd a vízió nyomán a „helyes” nézet ké-
pe ismét összeáll, vagyis megnyugtató módon
betölti funkcióját a speciális effekt. A jelenet
háttereként, a kamera mozgó perspektívája
számára felépített anamorfikus piaci stand va-
lósága csak a dokumentumképek ismeretében
bontakozhat ki, ahol a szekvenciális látvány-ál-
lapotokat nem rendezi történeté a moziidő.
A film szükségesen erős ürügy lehet egy ilyen
objektum megépítésére, s az 1989-es *Illuzio-
nista bódé* „A VIZUÁLIS ÉRZÉKELÉSTŐL A LÁ-
TÁSIG” (a *Tüntetőtábla-erdő* szövege) vezető
út koreográfiáját a kívánatos nézői állapot
szempontjából határozza meg.

A PERSPEKTÍVA A TÉRÁBRÁZOLÁS / KIVÉN-
HEDT MÓDJA / ÉLJEN AZ ANAMORFÓZIS! –
hirdeti az egyik 1978-as (megsemmisített) tün-
tetőtábla felirata, s a kivénhedt optoperspektí-
vikus médium, a film méltó módon, megszün-
tetve megőrzi Pauer látványkorrektúráit, me-
lyekkel a képrögzítés érdekében a való világot
a megfelelő időben* kiigazította.

*„Változik a világ? Pauer és Tai Fű szerint nin-
csen új a Nap alatt, a villámlásban. Csak az il-
lanó imagináció változik. S akkor elmozdul a vi-
lág” – írja Taub Olivér (*140 millió éves fény-
kép!!! Villanófényben a tojő Tyrannosaurus
Rex*. In: Képes Európa, 1994. január 7. 4–6.),
beszámolva a szenzációs kőkorszaki fotólelet-
ről, melyet Pauer Gyula *Természetes (ős)fo-
tó/effekt* című felismerése 1970–72 között
prognosztizált.